

С. А. Лазоренкокандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
завідувач кафедри спортивних дисциплін і фізичного виховання
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Статтю присвячено висвітленню методологічних підходів до розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців фізичної культури та спорту (ФКіС). Новітні тенденції соціуму вимагають розвитку системи освіти, зокрема підготовки майбутніх фахівців ФКіС, на засадах інформаційних технологій, створення та функціонування належного високотехнологічного та високоякісного інформаційно-освітнього середовища. Його значення останнім часом зростає і якісно впливає на процес формування та розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС. Водночас проведений аналіз теоретичного і практичного досвіду підготовки майбутніх фахівців ФКіС засвідчив поряд із обов'язковістю курсів інформатичного спрямування відсутність системного бачення важливості формування та розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС. В основу нашого дослідження, що стосується розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС, покладено праксеологію як загальну методологію, яка розглядає способи діяльності. Ми дотримуємося положень системного підходу, а відкритий характер освітніх систем є підставою для застосування синергетичного підходу до вирішення педагогічних проблем. Другий рівень методології вищої професійної освіти галузі фізичного виховання – рівень загальнонаукових підходів. Загальнонауковими є системний, алгоритмічний, системно-оптимізаційний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний, генетичний принципи, принципи історизму, каузальності, об'єктивності, науковості, методи моделювання, формалізації та ін. Визначені методологічні підходи (цілісний, професійно-особистісний, діяльнісний, середовищний) дозволяють охарактеризувати професійну підготовку майбутніх фахівців ФКіС як керований процес впливу на розвиток їхньої інформаційно-цифрової культури в межах ЗВО. Враховуючи складність системи методологічних підходів, можна стверджувати, що жоден із них не може бути реалізованим повною мірою у відриві від їх сукупності.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці фізичної культури і спорту, інформаційно-цифрова компетентність, методологічні підходи.

Постановка проблеми. Основою сучасного глобалізованого суспільства є технічний прогрес і постійний розвиток технологій. Саме технології є основою більшості ментальних і матеріальних благ, притаманних нашому світу. Сучасна особистість має нестандартно мислити, втілювати новітні ідеї, напрями, створювати творчі, наукові та інші вагомні для держави продукти. Нині зростає попит на фахівців із оригінальним мисленням, здатних до нестандартних рішень, здатних орієнтуватися в цифровому просторі та працювати за динамічних умов.

Сучасна система освітнього процесу не може залишитися осторонь глобального процесу інформатизації суспільства й освіти. Новітні тенденції соціуму вимагають розвитку системи освіти, зокрема підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту (далі – ФКіС), на засадах інформаційних технологій, створення та функціонування належного високотехнологічного та високоякісного інформаційно-освітнього середовища. Його значення останнім часом зростає

і якісно впливає на процес формування та розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі в освітньому просторі для опису навичок і компетентності у сфері інформаційних технологій одночасно використовується низка понять, зокрема «цифрова компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність», «медіа-компетентність», «цифрова грамотність», «цифрова культура». Серед них найбільш уживаним в останні роки є поняття «інформаційно-цифрова культура» як здатність людини застосовувати інформаційно-цифрові технології в житті, навчанні та роботі, постійно й автономно розвивати її.

Тлумачення сутності цих понять, визначення їхньої структури, особливостей знаходимо у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. У дослідженнях Н. Сороко, О. Спіріна, С. Гунько та ін. науково обґрунтовано питання цифрової грамотності та інформаційно-комунікаційної компе-

тентності майбутніх фахівців. Роботи О. Гриценчук, І. Іванюк, С. Литвинової, І. Малицької, Н. Морзе, О. Овчарук О. Кравчини та ін. присвячені проблемі оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності. Г. Лаврентьєва, Р. Моцик, О. Нікулочкіна, Л. Петухова, О. Суховірський та ін. висвітлюють окремі аспекти формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх учителів.

У достатньо великій кількості публікацій висвітлено різні аспекти використання сучасних ІКТ у педагогічному процесі ЗВО фізкультурного профілю. Так, Л. Денисова [3] розробила і перевірила ефективність застосування в навчальному процесі підготовки майбутніх фахівців ФКіС гіпермедійного інформаційного середовища з дисципліни «Комп'ютерні технології в оздоровчій фізичній культурі» у вигляді цілісного електронного ресурсу, що містить мультимедійний лекційний матеріал, інтерактивні навчальні завдання, засоби контролю знань студентів, інформаційно-довідкову систему, глосарій із можливістю подальшого розташування інформаційного матеріалу в мережі Інтернет. Отже, уміння використовувати комп'ютер під час навчання й у професійній діяльності фахівців ФКіС стає необхідною якістю викладача.

Дослідження М. Ісаченко [6] присвячене проблемам тестового контролю в системі оцінювання знань студентів інститутів фізичної культури. Дослідження О. Черевичко [12], в якому застосовані комп'ютерні технології, спрямоване на вивчення властивостей пам'яті та уваги як складників когнітивних функцій і впливу цих властивостей на формування рівня працездатності й ефективності виконуваної роботи, підготовки до майбутньої професії. Застосування комп'ютерної програми «Психофізіологічна діагностична система» (ПДС) дало змогу В. Єфременко [4] оцінити динаміку рівня психічної готовності студентів, отримати інформацію про становлення спортивної форми студентів, підвищення не тільки рівня їхньої фізичної підготовленості та техніко-тактичної майстерності, а й поліпшення розумових реакцій, часу рухливості нервових процесів і психологічної стійкості, визначаючи можливі напрями здійснення контролю якості освітнього процесу та своєчасного внесення відповідних корекцій із метою підвищення його ефективності.

Водночас проведений аналіз теоретичного і практичного досвіду підготовки майбутніх фахівців ФКіС засвідчив поряд з обов'язковістю курсів інформатичного спрямування відсутність системного бачення важливості формування та розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення методологічних підходів до розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС.

Виклад основного матеріалу. Вироблення чіткого методологічного апарату (передусім, підходів і принципів) досліджуваної проблеми дозволить створити належну базу, підґрунтя для освітньої системи, яка сприятиме ефективній роботі ЗВО щодо розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС у процесі професійної підготовки.

Розвиток педагогіки як теорії та практики освіти потребує належної систематизації ідей і результатів наукових розвідок. Тому розглядаємо специфічні ідеї та теорії вдосконалення змісту та методів вищої професійної фізкультурної освіти, організації й управління вищою фізкультурною освітою (В. Агеєв, В. Бальсевич, А. Барабанов, О. Вацеба, М. Віленський, Н. Зволінська, Т. Круцевич, П. Лесгафт, В. Маслов, Л. Матвеев, В. Платонов, Є. Приступа, А. Тер-Ованесян, Б. Шиян та ін.); сучасні концепції фізичної культури та фізкультурної підготовки; модернізації професійної підготовки фахівців фізичної культури тощо.

Система філософсько-методологічних знань як перший рівень методології зумовлює загальну стратегію дослідження. Це конкретні факти, теоретичні узагальнення, закони, сукупність накопичених у процесі історичного розвитку суспільства методологічних засад, які лежать в основі діяльності людини. Важливою складовою частиною цього рівня методології є, за твердженням Г. Васяновича [2], вихідна філософська позиція та відповідні їй методи.

Зокрема, в основу нашого дослідження, що стосується розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС, покладено праксеологію як загальну методологію, яка розглядає способи діяльності (у т. ч. мисленнєвої) з погляду їхніх практичних властивостей, тобто їхньої ефективності. Сутність праксеологічної теорії полягає в організації практичної діяльності фахівця з позиції її максимальної результативності та доцільності. Для педагогів праксеологія виступає методологічною основою оволодіння навичками професійного функціонування в освітньому просторі (професійно-педагогічної компетентності), передумовою до формування умінь ефективного виконання освітньої діяльності.

У процесі розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС ми дотримуємося положень системного підходу. Системний підхід, як вказує М. Каган [7], відображає загальний зв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів навколишньої дійсності. Це дозволяє розглядати професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти як відкриту педагогічну систему, яка передбачає сукупність взаємопов'язаних компонентів: системотвірних факторів, мети, принципів, умов і суб'єктів педагогічного процесу, змісту освіти, форм і методів

педагогічного процесу, засобів навчання й виховання, критеріїв ефективності освітнього процесу тощо.

Відкритий характер освітніх систем є підставою для застосування синергетичного підходу до вирішення педагогічних проблем. На думку В. Кременя [8], педагогічна синергетика дає можливість по-новому підійти до розроблення проблем розвитку педагогічних систем і педагогічного процесу, розглядаючи їх насамперед із позиції відкритості, співтворчості й орієнтації на саморозвиток. Цей методологічний підхід склався порівняно недавно та з успіхом використовується в дослідженні освітніх процесів, зокрема розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС.

Аналіз основних дефініцій синергетики в педагогічному контексті (самоорганізації, відкритості, нелінійності та нерівноваги, біфуркації, хаосу, випадковості, атрактора, флуктуації) переконує в евристичних можливостях і доцільності використання цієї методологічної концепції в побудові моделей освітніх систем. Передусім доцільно розглядати систему формування особистості як соціальне явище, що самоорганізується та саморозвивається. Зокрема, модель педагогічної системи розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС має бути не лише відкритою, а й спрямованою на створення умов для самостійної роботи студентів.

Другий рівень методології вищої професійної освіти галузі фізичного виховання – рівень загальнонаукових підходів. Цей рівень поглиблює уявлення про перетворення внутрішнього світу людини, що вимагає максимального врахування розмаїття факторів розвитку, навчання, виховання та стає можливим тільки на основі використання всього комплексу наук про людину. Загальнонауковими є системний, алгоритмічний, системно-оптимізаційний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний, генетичний принципи, принципи історизму, каузальності, об'єктивності, науковості, методи моделювання, формалізації та ін. До цього рівня відносять знання про загальнонаукові методи емпіричного (спостереження, опис, вимірювання, експеримент) і теоретичного (абстрагування, ідеалізацію, формалізацію тощо) дослідження, а також спільні для них (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо). До загальнонаукового рівня стосовно педагогічних досліджень належать також психологічні теорії діяльності (асоціативно-рефлекторна, поетапного формування розумових дій, змістового узагальнення тощо). До цього рівня можуть бути також віднесені антропологічний підхід, загальні поняття інноваційного підходу та теорії оптимізації.

Розглянемо найбільш важливі для розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС загальнонаукові підходи.

Цілісний підхід – найбільш загальний і широкий спосіб охоплення пізнаваних явищ. Як зазначено в роботах І. Зязюна [5] та ін., цілісний підхід у педагогічному дослідженні орієнтує на осмислення педагогічної реальності як єдиного системного цілого, забезпечуючи тим самим «багаторівневий перехід від абстрактно-формальних пластів знання до пластів конкретно-змістових». Розуміння цих особливостей допомагає повноцінно використовувати цілісний підхід як методологічну основу взаємопов'язаної діяльності педагогів ЗВО і студентів – майбутніх фахівців ФКіС; створення цілісної системи їхньої підготовки; обґрунтування завдань, змісту та структури навчального матеріалу, форм і методів навчання, проектування та проведення теоретичного та практичного навчання.

Оскільки в межах нашого дослідження професійну підготовку майбутнього фахівця ФКіС ми розуміємо як формування його всебічно розвинутої особистості з розвинутою інформаційно-цифровою культурою, то доцільним є використання *професійно-особистісного підходу*, теоретично обґрунтованого у роботах А. Маркової [10] та ін. Перспективи його застосування пов'язані з цілісним аналізом феномену особистості професіонала, що передбачає поєднання в одному теоретико-методологічному полі всіх цілей формування та розвитку людини в системі освіти. Водночас реалізація такого підходу вимагає створення атмосфери співробітництва, співуправління та самоуправління, розвитку активності та самостійності кожного студента тощо. Усіх цих вимог в обов'язковому порядку слід дотримуватися у процесі розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС, що вимагає диференціювання змісту навчання, засобів, форм і методів організації навчально-виховної діяльності, врахування особистісних та індивідуальних особливостей студентів, рівня їхньої ціннісно-мотиваційної, інтелектуальної та смислової готовності до професійного навчання, самоосвіти, самовиховання і саморозвитку.

Основним положенням *діяльнісного підходу* є провідна роль діяльності у процесі формування особистості (Г. Атанов [1], В. Моляко [11] та ін.). Зазначимо, що професійне становлення особистості відбувається за внутрішніми закономірностями та виступає як специфічна форма соціального і професійного розвитку майбутнього фахівця. Повноцінний розвиток особистості, зокрема в межах фізичного виховання, забезпечується, безперечно, лише активною, емоційно насиченою діяльністю, яка сприяє задоволенню потреб людини. Діяльнісний підхід у розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС визначає організацію роботи викладачів і студентів у єдності концептуально-стратегічної, організаційно-проектувальної та процесу-

ально-операційної складових частин освітнього процесу, сприяє обґрунтуванню педагогічних умов ефективної підготовки до певного виду діяльності, а також успішної реалізації цих умов.

Середовищний підхід у вихованні розглядається в роботах Ю. Мануйлова [9]. Автор під середовищним підходом розуміє теорію і технологію опосередкованого керування (через середовище) процесами формування і розвитку особистості. Середовищний підхід у фізичному вихованні – це спосіб побудови освітнього процесу, в якому акценти в діяльності викладача зміщуються з активного впливу на особистість того, хто навчається, у сферу побудови середовища освітньої установи як сукупності умов і можливостей, що містяться у просторово-предметному і соціокультурному оточенні, для саморозвитку і самовираження особистості засобами масового спорту.

Усі розглянуті методологічні підходи у комплексі передбачають специфічний аналіз психолого-педагогічних проблем, виявлення та зіставлення їх значущості, пропонують свої шляхи та методи розв'язання цих проблем, визначають необхідну стратегію та дозволяють зробити орієнтовний прогноз успішності певних педагогічних дій.

Висновки і пропозиції. Визначені методологічні підходи (цілісний, професійно-особистісний, діяльнісний, середовищний) дозволяють охарактеризувати професійну підготовку майбутніх фахівців ФКіС як керований процес впливу на розвиток їхньої інформаційно-цифрової культури в межах ЗВО. Враховуючи складність системи методологічних підходів, можна стверджувати, що жоден із них не може бути реалізованим повною мірою у відриві від їх сукупності.

Наукове дослідження не вичерпує всі аспекти проблеми розвитку інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців ФКіС та засвідчує необхідність її подальшої розробки за умов дистанційної освіти чи з використанням доповненої реальності.

Lazorenko S. Methodological approaches to the formation of information and digital culture of future specialists in physical culture and sport

The article is devoted to the coverage of methodological approaches to the development of information and digital culture of future specialists of FC&S. The latest trends in society require the development of the education system, in particular the training of future specialists in physical culture and sports (FC&S), on the basis of information technology, the creation and operation of appropriate high-tech and high-quality information and educational environment. Its importance has been growing recently and qualitatively influences the process of formation and development of information and digital culture of future specialists of FC&S. At the same time, the analysis of theoretical and practical experience of training future FC&S specialists showed, along with the mandatory IT courses, the lack of a systematic vision of the importance of formation and development of information and digital culture of future FC&S specialists. Our research on the development of information and digital culture of future FC&S specialists is based on praxeology as a general methodology that considers the methods of activity, we adhere to the provisions of the system approach, and the open nature of educational systems is the basis for a synergistic approach to solving pedagogical problems. The second level of methodology of higher professional education in the field of physical education is the level of general scientific approaches. General scientific are system, algorithmic, system-optimization, structural-functional, cybernetic, probabilistic, genetic principles, principles of historicism, causality, objectivity, science, methods

Список використаної літератури:

1. Атанов Г.О. Теорія діяльнісного навчання. Київ : Кондор, 2007. 370 с.
2. Васянович Г.П. Педагогічна етика. Львів : Норма, 2005. 344 с.
3. Гончарова Н., Денисова Л., Усиченко В. Використання сучасних інформаційних технологій у сфері оздоровчого фітнесу. *Фізичне виховання, спорт, культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2012. № 2. С. 163–166.
4. Ефременко В.Н. Динамика изменения психофизиологических показателей студентов, занимающихся баскетболом. *Научный часопис Нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2014. Вип. 3 (46). С. 27–31.
5. Зязюн І.А. Педагогічне наукове дослідження в контексті цілісного підходу. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. Вип. 1. С. 19–30.
6. Ісаченко М.А. Тестовий контроль в системі оцінки знань студентів інститутів фізичної культури і спорту. *Молода спортивна наука України*. 2007. Вип. 11, т. 5. С. 258–259.
7. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание. Ленинград : ЛГУ, 1991. 384 с.
8. Кремень В. Педагогічна синергетика : понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 3–19.
9. Мануйлов Ю.С. Средовый подход в воспитании : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1997.
10. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва : МГФ «Знание», 1996. 308 с.
11. Моляко В.О. Концепція виховання творчої особистості. *Радянська школа*. 1991. № 5. С. 47–51.
12. Черевичко О.Г. Функції пам'яті та уваги у студентів навчального відділення плавання НТУУ «КПІ». *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 122–125.

of modeling, formalization, etc. Certain methodological approaches (holistic, professionally personal, activity, environmental) allow to characterize the professional training of future specialists of FC&S as a controlled process of influencing the development of their information and digital culture within the Free Economic Zone. Given the complexity of the system of methodological approaches, it can be argued that none of them can be fully implemented in isolation from their totality.

Key words: *professional training, future specialists in physical culture and sports, information and digital competence, methodological approaches.*